

Д.Ф. Наумов

КЭРЭМЭС

Күһүннү сьп-сырдык ыраас күн. Айылҕа сырдаан, дьэнкэрэн турар үтүө кэмэ. Алаас үрдүк сыырын кэрийэ кэккэли үүммүт хатыннар аранас солко таҥастарын таннан, таҥнаспыттар. Кэннилэригэр кэрии тииттэрэ, линкир хара тыа саҕата буолан, аргыый сөнөн тураллар. Кинилэр да бэйэлээхтэр киистэлэрэ эмиэ биллэ сырдаабыт. Алаас тумулун диэкиттэн үрэр күһүннү сөрүүн тыал кинилэри аргыый бигиирдии хамсатар. Көлүйэ кытыытын кэрийэ икки ыт аргыый сиэлэн иһэр. Түөрт харахтаах кырдыаҕас ыт бастаабыт. Кэнниттэн намсыгыр кулгаахтаах күөрт ыт оҕото батыспыт. Сотору-сотору бытааран ылаллар. Эдэрэ ону-маны суоллаабыта буолар. Биирэ онно кыһаммат, оргууй хаамар. Онтон эмиэ айаннарын салгыыллар. Тумулга кэлээт, сыыр үөһэ киһи унуоҕун диэки таҕыстылар. Аргыый хааман, тыалга бытырыыс буола хамсаан сэмнэх буола кубарыйбыт кыһыл былаахтаах санатык киһи унуоҕар кэллилэр. Кырдыаҕаһа эргийэ хаамта, киһи унуоҕун болоорон эрэр хаартыскатын кылап гына көрөн баран, санаарҕаабыт, кырыктыыйбыт төбөтүн усталыы быраҕан, сылайбыт атахтарын иннин диэки ууран, сана түһэн эрэр хатын сэбирдэбин хачыгыратан сытта. Эдэрэ, ону-маны тинсирийбэхтээн баран, кэлэн кырдыаҕаһын иннигэр олорунан кэбистэ, намсыгыр кулгааҕын хамсатан, төбөтүн кыһаннатан, аргыһын одуулуу олоодо.

— Тоҕойуом, Намсыгыр кулгаах, эн бар. Миэстэбэр дылы кэлсибиккэр махтал. Мин манна хаалыам. Кэлиэхтээх сирбэр кэллим. Ый алтата тахсан баран киирдэбинэ, тийбэтэхпинэ, убайгынаан Эриэн уоллуун кэлэ сылдыарын. Кырдыаҕас сатана туох-туох буолуом биллибэт. Олус ыараатым. Мин да күнүм-дьылым кэллэ быһыылаах. Эн бар, тоҕойуом.

Биирдэрэ олобохтоото, эдэр тэбэнэттээх харахтара чоҕулуннаата, кутуругун хамсатан хаппыт хатын сэбирдэбин хачыгыратта. Онтон ойон турда, сана ситэн, киистэлээн эрэр кутуругун хамсаппахтаан баран, аллара диэки ыстанан кэбистэ. «Эчи, үчүгэин, эдэрин, олуга харбааһыннааҕын, этэ-сиинэ кычыгылана оонньуур оҕо саастаах тойон буоллаҕа». Кырдыаҕас ыт, төбөтүн сиртэн өндөппөккө эрэ, эдэр доҕорун көрө, ымсыыра саныы сытта. Кини манна, бу киһи унуоҕар, курутуйуу, ахтыы кыната сабардаабыт санаа баттыгаһын өһүлэ кэлэр буолбута үс сылын туолла. Саас туолбута. Кини кэлэр кырдыаҕас доҕорун - Оҕонньорун ахтан. Кини сыттар эрэ, сабылла турар хараҕар, билигин да өссө туманныра илик өйүгэр олоҕо бүтүннүү элэннээн ааһар. Санаа... санаалар муннуулар. Бүгүн, Оҕонньоро баара буоллар, сарсыардаттан тэринэн,

Элэмээскилэригэр бэрэмэдэйдэрин ынырдан, мэлдьи ханна да баппат хара хочулуоктарын төргүүтүгэр баайан ланкынатан, эргэрэн, муоһа-туйаҕа туллубут Оҕонньор саатын ыныырга иилэ быраҕан, айанныа этилэр. Оҕонньор сэргэттэн хонноругар Элэмээскитин сүөрэн баран, кэнники сылларга, кыс маска барар буолбута. Онно тийэн, анаан хаалларбыт суон тиит чууркатыттан атын миинэрэ. Мин икки доҕотторум бэйэ-бэйэлэрин мөхпүтэ буолалларын испэр күлэ көрөрүм.

— Дьэ, ласпаччы уойантгын, кырдыа кырдыаххар диэри ханылымсыйан көрөөр эрэ. Кэһэтиэм. Хамсаабакка тур. Элэмээски кыһыырбытты тыбыыраар:

— Хайдах буоллун, олох да дүлүн курдук турабын дии. Ыадайа сытыйан, хата, эн дэлби уойбуккун быһыылаах, чууркабыттан эмэхэбин нэһиилэ көтөхтүн дии, сүгүн олоор, кырдыаҕас абааһы.

Ынчыктаан, бөтүөхтээн, ыныырыгар нэһиилэ тахсан олоорбут Оҕонньор тэһиинин чиккэччи тутта.

— Уол оҕо хардааччы курдук хатааста түстүм буолбаат. Соргулаах соноҕос обургу, эргэнэ хара тыабыт хаһаайына Байанай кырдыаҕаспытыгар айанныах эрэ, ноо-ноо.

Биирдэрэ тыбыыраар:

— Сатана, мин үрдүбэр олордун да, сохсос гына түһээхтиигин ээ. Оргууй тардыалаа, мин да үөрэн иһэбин. Кэрэмэс, бардыбыт.

Ити миигин ыныраар. Мин батыһан бөҕө буоллабым дии, кини курдук сүгэхэрдээҕим баара. Ити аата үрэххэ Оҕонньор үүтээнигэр тайахтыы тахсабыт. Ол өрүү, бу бүгүн, хахыйах сэбирдэҕэ тэлээрэ ыһыллыыта буолара. Киһибит бу сытаахтаатаҕа, Элэмээски суох буолбута икки сыл буолла. Мин эрэ хааллым.

Кэрэмэс кырдыаҕас төбөтүгэр, оо, араас санаа элэнниир. Оҕонньордуун бииргэ сылдыбыт уон биир сылыгар арааһы көрбүтэ, истибитэ. Киниэхэ кэпсээбиттэрэ Оҕонньор да, Эмээхсин да киччим санааларын, кини сангаран кэлэн кимиэхэ кэпсиэ диэн куттаныхтарай, эгэ, мөккүһө дуо, арай, төбөтүн ньылбэктэригэр ууран, аргый истэрэ эрэ.

Кинини Оҕонньор өссө Улахан Кэрэмэс баарына ылбыта. Ол бэрт сымнаҕас кырдыаҕас этэ. Илдьи тыытан муннаан биэрээхтиирэ. Муннун, сирэийин тыытары сөбүлээбэт, көхсүн иһигэр кырдыгыныыр этэ. Ону Эмээхсин: «Оҕону сэрэн эрэ, тыытыма, кыра, мэник буоллаҕа», — диирэ. Өлүөн сыл иннинэ, мин биирдээхпэр улахан бууру туруорбута. Мин батыһан үүрсүбүтүм. Дьулаан кыыл этэ буолан баран, аһа-үөлэ минньигэхэ бэрдэ. Оҕонньор үөрэн-көтөн чабылыннаабыта. Оччолорго арыый эдэрчи этэ, кыайар-хотор да этэ. Элэмээски эмиэ арыый эдэрэ, эт ыныртарымаары тиэриллэннээбитэ. Оҕонньор ону истиэх бэйэлээх буолуо дуо, үрдүгэр бэрэмэдэийн

бырахпыта, буруйугар бэйэтэ эмиэ олорбута. Кэрэмэс кырдыаҕас киэһэ утуйаары сытан: «Оҕонньор эдэригэр өссө хабыр, кыайыгас-хотугас да этэ, Элэмээски таах эдэримсийэн сыһар. Оҕонньор ким да иннин ылар киһи. Эн кинини кытта хаалыан. Мин кырыйдым, ити бууру нэһиилэ туттум, эчи, барахсан дохсуна, уоҕа-кылына да бэрт. Дьэ, булт диэн маннык, сыаны сыымайдаан баран, көччүйэ сытар хайдах курдук үчүгэий. Эн тыыппалаах буолууһугун, Кэрэ Харах барахсан кырдыар сааспар тынырахпын туура тэппит эбит. Биһиги удьуор хаана хаалбыт. Элбэх тайах отуутугар олоруон, тоҕойуом. Биһиги, ыт аймах, күн сиригэр кэлэн ааһар кэммит кылгас, ол эрээри үтүмэн үөрүүлээх», — диэбитэ. Ол сыл кырдыаҕас Кэрэмэһи кытта Оҕонньор буур этин эттээн баран түнэтэригэр батыһан сылдыбытым. Кыттыгаһа, доҕоро Уус атаҕын олорон дьыэтигэр олороругар, кылын түөһүн аһаарын, холун илдээн биэрбитэ. Уус кырдыаҕас Кэрэмэһи дэлби имэрийбитэ. Миигиттэн хараҕа араһатаҕа. Хайҕаан, унуоҕа суох сангаран баллыгыраабыта. Бу оҕонньор унуоҕун иллэрээ сыл кини онорбута. Эмээхсин гиэнин Оҕонньордуун иккиэн онорбуттара. Онно сылдьан, Оҕонньор: «Миэнин маннык онороор, дьыэ тойоно буолабын, онон арыый улахан, үрдүк гынаар», — диэбитэ. Уус Оҕонньор бэлэмнээбит маһын ампаартан ылбыта. Мин батыһан кэлсибитим. «Кэрэмэс обургу, тойоммут бүтэһик дьыэтин оноруох, эн көр, мин үлэлиим. Элбэх киһи унуоҕун онорбутум, биир хаппыт Оҕонньор унуоҕун баҕас оноруохпут. Икки хонугунан бүтэриэхпит. Онтон күһүн Оҕонньор үүтэнигэр барсаар. Өлөр, кырдыар саасытыгар, буур сыатынан эмсэхтэниэхпит, курууска курдук быыҕаһынан тамнаһахпыт», — диэбитэ. Мин кээр хайыспытым, алаас күөлүгэр оонньуур күн чабылын көрө сыппытым. Уус сэрэйбитэ. Күһүн барсыбатаҕым, эмиэ бу курдук кэлэн, Оҕонньорум таһыгар биэс түүнү атаарбытым. Биһиги, ыттар, харахпытыттан уу кэлбэт, арай сүрэхпит ытыырын ыйылаан иһитиннэрэбит, ол да куоттарбыт абакка ыарыта буолан иһиллэрэ буолуо. Аралдьыйан хааллым. Хаһан да буоларын курдук, эт кунуттан Эмээхсин «били оҕобут доҕоругар, Маайыспытыгар» диэн анаан өлүүлээбитэ. Сылааһын сизбэт диэн укпат этэ. Маайыс — Оҕонньор соҕотох оҕотун Өлөксөй доҕоро. Ол Өлөксөй ханна эрэ ыраах дьон дьону саанан кыргар Улуу илбиһигэр өлбүтэ үһү. Ону кэриэстээн соҕотоҕун олорор. Сотору-сотору биһиэхэ кэлэр. Кырдыаҕас Кэрэмэс «эдэригэр чэпчэкирик үктэнэн, атаҕын төбөтүгэр дыгыйан хааман кэлэр» диэн кэпсээбитэ. Билигин сааһыран, аргыый устан иһэр курдук хаамар, өрүү санаарҕабыл күлүгэ көстөр харахтанна. Саас оҕолору күөл тула дьаарбата сылдьан, бу унуохтарга таһса сылдыбыта. Мин сытарбын көрөн, соһуйбута. «Хайа, Кэрэмэс, эн эмиэ кэлэн сытаахтыгы дуу? Оҕонньор баара буоллар, Үрэххит күөлүгэр кустуу барар кэмнит буолбут эбит. Эрэйдээх, хас сыл маннык сылдыахтыан

буолла? Аһынабын, төннүбэт буолбут дьону кэтэһэртэн ордук туох эрэй баар буолуой! Эн өссө санаатабын аайы тахсабын, оттон мин Алеша унуоҕар биирдэ бара сырыттым. Быйыл барыам диибин да, хайыбын. Кэрэмэс, эн өйдүүр инигин, Оҕонньордоох ол барарбар хайдахтаах аймаммыттарын». Мин кутурукпун хамсаппытым. «Өйдүүр эбиккин дии». Өйдөөмүнэбин. Саас, биһиги андаатардаан бүтэн кэлээппитин кытта, оҕолор бөҕө кэлбиттэрэ. Бэрт өр кэпсээбиттэрэ. Эмээхсин ытаабыта. Оҕонньор оҕолор барбыттарын кэннэ оһоҕун иннигэр олорон табахтаабыта. Санааҕа түстэҕинэ буоларын курдук, көхсүн этитэн баран, хамсатыгар иккиһин ууруммута. Кураанах хамсатын эргичиннэтэ, уотун одуулаан олоҕорбута. Онтон эмискэ ойон туран, таһырдыа тахсыбыта, сонун хааман иһэн кэппитэ, Элэмээски сыарҕалаах турарын эргитэ баттаабыта. Мин сыарҕаҕа нэһиилэ олоҕорубутум. Оҕонньор өрүү мөбөр бэйэтэ кыһамматаҕа. Маайыс дьиэтигэр тийбитэ. Балайда буолан баран, иккиэн тахсыбыттара. Дьиэбитигэр тийбиппит. Мин батысыһан кирибитим. Эмээхсин ытаабытынан көрсүбүтэ. Маайыс эмиэ сана таһааран ытаабыта. Оҕонньор хамсатын илиитигэр эргичиннэтэ олоҕорбута. Кини эр киһи, биһиги курдук хараҕын уута кэлбэт, сүрүбэ ытыыра буолуо. Өлөксөй Кыайы буолуо уон биэс хонук иннинэ өлбүт, ол дьону элбэх киһини кытта биир ииннэ компүттэр. Эмээхсин оҕо көтөҕөн турар киһи ойуутун оҕолор аҕалан биэрбиттэрин көрдөрөр, хараҕын уутун соттор. Сайын Маайыс ол Өлөксөй көмүллэ сытар сиригэр барар буолбута. Оҕонньордоох сүпсүк бөҕө буолбуттара. Онтон сайылыктарыгар тахсыбыттара. Дьобус тууйаска буор кутар буолбуттара. Оҕонньор :

— Оһохпут холумтаныттан ылан ытыах. Сана хаама сылдьан, оҕом өнгө хаһан буор сизбитэ буолбат дуо?

— Ол бу ураҕайга баар соҕотох кэриэстэбили, оҕон тарбаҕа оймообут оһоҕун алдьаттараары гынабын дуо? Сатаммат. Тахсыах, күрдэххин ыл, — эмээхсин таһырдыа таҕыста. Ойуурга тахсан, биир тиити булла.

— Оҕонньоор, бу мас төрдүттэн буорда баһан кутуох.

— Ол эмиэ тоҕо оҕон оонньооботох тиитин буорун хастардын?

— Чэ, хас, хааннаах киһинэ хаалбыт буорун илдьэн куттарыах. Манна тугу кистээбиппин мин билэбин.

Оҕонньор хап-сабар хаһан, ыраастаан тууйаска буор куппута. Эмээхсин ситэ толорторботоҕо. Халдыайыга барбыппыт.

— Доҕоор, алааспыт боҕурускай отун уган ытыах, оҕом кыратыгар илиитин дуомугар хам тута-тута, сыллы-сыллы үөрэн боҕо буолара. Үөрэнэ сылдьан кэллэ да, бу халдыайытын боҕурускай отун ытыһыгар хам тутан сыллыыра.

Эмээхсин отун үргээн укпуга. Оо, дыргыйан сыт бөфө буолбуга. Ол дойду алааһыгар илдьэн Маайыс куттабына, төһө эрэ дыргыйа түһэрэ буолла, биһиги сайылыкпыт курдук буолара буолуо дии санаабытым. Оҕонньордоох Эмээхсин саната суох сэмнэлдьиһэн төннүбүттэрэ. Элэмээски хаһан хаамыта эбиллибитэ баарай, тэлиэгэтин аргыйы соһон кэлбитэ. Сотору сайын улахан бырааһыннык буолбуга. Дьон бөфө мустубуга. Оҕонньордоох Эмээхсин түөстэригэр туох эрэ кылабачыгаһы иилинэн кэлбиттэрэ. Эмээхсин түөһүттэн устан, олон эрэ дьонуннаан ол кылабачыгаһын көрбүтэ, онтон эмискэ:

— Оҕонньоор, кэл эрэ, бу мэтээлгэ оҕобут унуоҕа ойууламмыт эбит, — уонна оҕолор аҕалбыт кумаабыларын тэннии тутан көрбүттэрэ.

— Оо, орубуна кини эбит. Били оҕолоох киһибит турар. Оҕобут мэтээлэ.

Онтон ыла бырааһынныкка бараары гыннахтарына, кэтэллэрэ. «Биһиги оҕобут Өлөксөй унуоҕа ойуулаах», — диэн дьонно кордороллоро. Маайыс баран кэлбитэ. Хартыынаҕа ойууламмыт киһи таһыгар турар ойуутун оҕонньор араамалаан Өлөксөй хаартыскатын таһыгар ыйаабыта. Санаалара уоскуйбуга. Эмээхсин Оҕонньор суох буоллабына, ол ойууну олус сирийэн көрөрө, тугу эрэ ботугуруура. Эмээхсин суоҕар

Оҕонньор көрөрө уонна табахтыыра, кураанах хамсатын бэрт өр илиитигэр эргичиннэтэрэ. Өйдөөн бөфө буоллаҕа, Маайыс. Сатаан кэпсэтэрбит буоллар, мин Эйиэхэ элбэҕи кэпсиэм этэ. Мин ыт буоллабым, эн киһигин, арай эрэйбит биир. Маайыс сүүрэн бытарыһан кэлбит оҕолор: «Оо, Кэрэмэс сытар, Оҕонньорун унуоҕар эмиэ кэлбит, былырыын эмиэ баара», — дэһэн үөмөхтэспиттэрин уоскутан, аллара илдьэ барбыта.

Оҕонньор баара буоллар, биһиги киниэхэ икки саамай улахан куспутун анаан илдьэн биэриэ этибит. Оҕонньор арыый эдэригэр Маайыс арыгы куттабына иһэн баран барара. Кэлин кыайан испэт буолан, астынарын биллэрэн сис туттара. Мин ситэн кэлэн, кэккэлэстэхпинэ:

— Ноо, эр бэртэрэ кустааммыт, оҕобутун эмиэ санаатыбыт. Сарсын Күөл унуор барыахпыт, - диирэ.

Дьэбитигэр кэлбиппит, Эмээхсин: «Уустаахха кус илдьиэн этэ, холкуостар сааскы үлэлэрэ кыайтарбакка, Уус биир да куһу амсаппата диэн ойоҕо эппитэ», — диэтэ. Оҕонньор кинилэргэ барда. Мин Уустаахха сылдыааччым суох. Уус кыһыл муруннаах манган ыта өрүү бэрдимсийэрин, арҕаһын түүтүн туруора- туруора кэбилэнэрин абааһы көрөөччүбүн. Урут кырдыаһы көрсөн баран куотан, Уус атын атаҕар сорүөстүбүтэ. Соҕотобун хаалларбыта. Онтон ыла тиэргэнин иһигэр дьогдьоннуурун абааһы көрөбүн. Эһэҕэ эбитэ буоллар ини.

Эмээхсин олус ыарытыйара. Өрүү өлөрүн туһунан кэпсиир этэ. Саната суох түннүккэ туран, аргый хааман сукуннуур оҕонньорун кор до уонна санныар куолаһынан:

— Эрэйдээх, бара тураахтаата. Сорукка ытар түргэн атахпыт киммит кэлиэй, бараахтыыр буоллаҕа. Оо, саас баттаан иһээктиир ээ. Мин өллөхпүнэ, хайдах олороохтуура буолла? Кэрэмэс, эн да сорукка сылдыар буолбаккын. Кэл бэттэх, кэпсэтиэх. Эниги үрэххитигэр бардаххытына, бу дьэиэбэ сахалы тыллаах арай араадьыйа эрэ баар.

Мин нылбэгэр төбөбүн уурдум. Кини өрүү түннүккэ олорон, сылаас илиитинэн имэрийэ-имэрийэ, араас санаатын кэпсээччи.

— Кэрэмэһим сыһа. Эн эмиэ сааһыран иһэбин, үнүр Маайыс үөрэх этэринэн, ыт үйэтигэр тэннээтэххэ, Кэрэмэс миигиннээбэр аҕа буолла, аны түөрт сылынан энигини ситиэ диэбитэ. Буолуо ээ. Дьэ, мин куһаҕан киһи буоллум, бу сайыны туоруур биллибэт. Күн сиригэр олорон бүтэр кэм кэллэ. Оҕом тахсан барыабыттан отут сыл ааста. Ити Маайыс оччоҕо сүүрбэлээх этэ. Эмээхсин буолла, кыһынан кырыйда.

Өлөксөйдүүн күһүн холбоһуох буолбуттара. Үөрбүппүт аҕай. Сайын Өлөксөй учуулуссатыттан кэлбитигэр үөрэ да көрүстүлэр этэ. Оҕом ыһыахха биһиэхэ билиһиннэрэ аҕалыах буолбута. Ол көрсүөхтээх ыһыахпыт сэрии биллэриитин кэннэ буолбута. Мин онно аньыылаахпын, онтубун хараҕым уутун кытта ильдэ барыам буолуо. Оҕом түргэнник холбоһо охсуо этибит, биһигини, эр дьону, сэриигэ ынырыахтара диэхтээбитэ. Кэнэним эбитэ дуу, төттөрүм эбитэ дуу, ас-үөл дэлэйиитэ күһүн холбоһоорун диэбитим. Атырдыах ыйыгар икки хонук иһигэр хомуллан, сэриигэ барбыттара. Маайыс үөрэнээри куоракка киирбитэ, аара суолга көрсөөхтөөбүт этилэр. Түөрт сылы быһа суруйбутун, ол кыра дьааһыкка уга сытыарабын, барытыгар Маайысканы сураһар, санаата киниэхэ этэ. Онно холбоспуттара буоллар, Иэйиэхсит биэрдэбинэ, дууһа үөскээн хаалыа эбитэ буолуо, ону тохтоппут аньыылаахпын. Ый анаара тийээхтээбэтэҕэ Кыайы күнүгэр, ньиэмэс сиригэр хаалла. Хата, оҕолор көмүс унуоҕа хараллыбыт сирин буллулар, доҕоро баран кэллэ. Кэрэмээс, иккис аньыым, ити Маайыһы эргэ тахсыа диэн күнүүлүүр аакка бу отут сыл олордум. Тугум соро эбитэ буолла. Өрдөөбүтэ агроном уол кэлэн үлэлии сылдыбыта, оннуун учугэйдиилэр диэни истэн баран, ытаан сордоммутум. Оҕонньор дэлби мөхпүтэ. Тугун сирбитэ буолла, тахсаахтаабатаҕа, онно уөһэ тыыммыт айыылаахпын. Ити соҕотох кырдыаахтаата. Оо, онно: «Тоойуом, ити эдэр уолга таҕыс, кэлбэт буолбут киһини кэтэһимэ», — диэбит буолуум, баҕар, кэргэннэниэ этэ. Мин бу дойдуттан дууһам

чэпчээн барыам эбитэ дуу, суоҕа дуу. Оо, киһи олоҕо эриэн. Санаам, күүһүм оһулүннэ, ыарыы улам хам ылан иһэр. Сарсын күөл унуор бүтэһик куспун ытабын. Икки улахан бэйэлээх атыыр көбөттөрү ууран сытыарабын. Илдьиэххит, эн өрүү күөл унуор барсаҕын, Уустаахха хаһан да барсыбаккын. Оннооҕор эн — ыт барыны бары сэрэйэҕин. Тойонун санаата көнөр сириг оннооҕор эн сүрэҕин сэрэйэр. Өрүүнэ муннаах эмиэ мөлтөөбүт. Эдэр эрдэҕинэ, кынтайан кыыс оҕо этэ. Ити Оҕонньоро тугун иһин сүрэҕин тутгарбыта буолла? Бу орулуур отут сыл устата Оҕонньор киниттэн арахпата, миигиттэн да арахсыбата. Ол гынан мин туспар биир ыарахан тылы эппэтэ. Атаҕастабыл буолуо буолан баран, кэлин кэргэнниһэн, бултаан кэллэҕинэ, киниэхэ өлүүлээбиппин билбэккэ хаалар буолбутум. Дьүөгэм курдук. Дьэ, миигин көмөөт да, дьон Орүүнэни ойох ылыа дириллэр. Олох ылыа суоҕа. Мин тумултан коре сытыам. Кини сүрэҕэ — миэнэ. Санаата баҕар Өрүүнэҕэ буолуо. Санаа — салгын, оттон сүрэх — эт-хаан буоллаҕа. Киһи олоҕо эгэлгэ.

Эппитин курдук буолбута. Оҕонньор Өрүүнэтин ылбатаҕа. Күһүн куобах илдьэ баран кэлэн иһэн:

— Кэрэмэс, эмээхсин суох. Кураанах дьиэбитигэр субай туруйа курдук хороһон олоруохпун. Өрүүнэни дьиэбитигэр аҕалбаппыт. Эмээхсини үйэтигэр эрдээбитим, ити дыхтартан арахсыбакка. Анараа дойдуга Эмээхсинниин эрэ бииргэ сытар аналлаах эбиппин. Мин сотору барыам турдаҕа. Көссүү диэн көссүү эбит, ойох буолбатах.

Дьон диэн дыктилэр. Оннооҕор бэйэлэрин-бэйэлэрэ өйдөөбөттөр, этэ, мин, ыт, өйдүөм дуо.

Оҕонньор аҕыйах хонук ыалдыбыта. Ууһу ыныртарбыта. Санаатын эттэҕэ. Дьон мустан, саната-инэтэ суох көмпүттэрэ. Элэмээски эрдээх бэйэтэ соһон таһаарбыта. Кырдьан манхайан хаалбытын, кыччаабыкка дылы буолбутун онно өйдөөн көрбүтүм. Оҕонньор кэннэ кинини ким да көлүммэтэҕэ. Саас, күөх от бытыгырыан иннинэ, манна охсуллан ааспыта. Миигин көрөн үөрбүтэ. Аттыбар үүммүт оттон кэлэн сизбитэ буолбута. Күһүн, сүөһү өлөрүүтүн кэннэ, күрүөҕэ ыйаммыт тириилэргэ Элэмээски эрдээх тириитэ турара. Биир тизгэннэ үйэбитин монообут доҕорум сытын билиэм суоҕа баара дуо? Киниттэн да туох хаалай, ат буолаахтаатаҕа. Боростуой, сымыйанан-кырдыгынан нэһиилэ айаннаабыта буолан салбынныыр Оҕонньор ата. Онон соҕотохпун. Дьиэбитигэр ким да сылдыбат. Мин күүлэ иннигэр сытарбын көрдөхтөрүнэ, аһыналлар. Ыалларым аһаталлар. Билигин миэхэ элбэх ас наадата суох. Саас ылан иһэр. Эмээхсин эппитини, кинилэр саастарыгар тийдим. Манна сытан, уһуктубакка суох буолар буоллар, бэрт буолуо этэ. Оҕонньор кырдыаҕас Кэрэмэһи сайылыгын ойууругар көмпүтэ. «Киһи курдук, сылайар-

сындалыйар диэни билбэккэ бултаата уонна тоҕо бырадьаагы ыт курдук дьаһаллай»
диэн көмпүтэ.

Бэһис туолбут ый тахсыбытын Кэрэмэс, тунаар курдук элэннээн аһар санаатын
быһыгар көрбүтэ. Сарсыарда күн тахсарын көрбөтөҕө.

Дьонтон истэн, Уус тэлиэгэлээх атынан кэлэн, Кэрэмэс өлүгүн тиэйбитэ. Үрэххэ
баран иһэн, Оҕонньордуун өрүү тохтуур ырааһыйаларын кытытыгар ойуур иһигэр
көмпүтэ. Сирин дэхсилээн баран:

— Кэрэмэс, бырастыы. Күн сиригэр олон, булт бөҕөнү бултаатын.
Судаарыстыба кытта үөрэн, Оҕонньор махтал бөҕөнү ылара. Хайыахпытый, эйиэхэ
унуох туруорбаппын, ыт буоллаҕыг дии. Олоххор даҕаны эн аатын ааттаммата,
Оҕонньор улуу булчут аатырара.

Күһүннү тыал, ойуур көмнөбүн түһэрэн, сотору сана алдыаммыт буору
тэннээбитэ. Саһарбыт ойуур, эргэрбит киистэтин тыалга ыһа, суугунуу турбута. Кини
аны сааскы чэлгийэр күөбү кэтэһиэ...